

Usklađivanje identiteta: Istraživanja o logici i semantici nepreciznog svijeta

NIJAZ IBRULJ

Sveučilište u Sarajevu – Filozofski fakultet, Franje Račkog 1, BH-71000 Sarajevo
nijaz.ibrulj@ff.unsa.ba

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK / PRIMLJENO: 02-01-05 PRIHVAĆENO: 25-05-05

SAŽETAK: U tekstu se bavim logikom i semantikom nepreciznog svijeta. Konfrontiram dvovrijednosnu i *fuzzy* logiku. Kao primjer uzimam Kafkin roman *Proces* u kojemu je dizajniran neprecizni kontekst s riječima koje su rigidni označitelji bez rigidnih značenja, što proizvodi neprecizni svijet logičkih i semantičkih relacija. U predstavljanje problema uvodim temeljne koncepte filozofije jezika Fregea, Wittgensteina, Tarskog, Searlea, Quinea i Davidsona. U tekstu razlikujem logičku i semantičku identifikaciju identičnosti identiteta. Razlikujem referenciju i inferenciju, odnosno reprezentaciju i identifikaciju kao temeljne komponente kroz koje se realizira identičnost identiteta u jezičnom i logičkom smislu. Ovu razliku zasnivam na djelovanju logičke unifikacije i granulacije predikata u strukturi misli i semantičke unifikacije i granulacije atributa u strukturi iskaza i njihovu odnosu prema ontologiji konteksta. Kroz konfrontaciju logičke i semantičke unifikacije i granulacije nalazim da granice logike nisu granice jezika. Jezična unifikacija ide iznad ili preko najviše postavljenog roda i ispod najniže postavljene vrste. To omogućuje vanlogičku, neznanstvenu, konfesionalnu, umjetničku, pjesničku, profetsku i svakodnevnu upotrebu jezika.

KLJUČNE RIJEČI: Identitet, značenje, semantika nepreciznog svijeta, *fuzzy* logika, Kafka.

Tko je *to*? Prijatelj? *Neki* dobar čovjek? *Netko* tko ga žali? *Netko* tko mu hoće pomoći? Je li *sam*? Ili su *svi* ondje? Ima li još pomoći? Ima li još utoka na koje su zaboravili? Dakako da ima. *Logika je, doduše, neumoljiva, ali ne može odoljeti čovjeku koji hoće da živi.* Gdje je taj sudac kojeg *nije* nikad vidio? Gdje je taj *visoki sud* do kojeg nikad *nije* dopro? [...]

Ali, na K.-ov grkljan padoše ruke *jednog* od one gospode, a drugi mu zari nož duboko u srce i dvaput ga okrenu.

Franz Kafka, *Proces*

Uvod

Što je istina, da je čovjek toliko traži, i što je čovjek, da toliko traži istinu?

Istina je pokretna meta u filozofiji i u znanosti, a u književnosti i umjetnosti se možda kreće najvećom brzinom. Problematična je i udaljenost između nas i istine: nekad nam je toliko blizu da je naša osjetila ne mogu prepoznati, a nekad je toliko daleko da je naš um vidi tek u slikama koje sam pravi. Kako se onda istina prilagođava čovjeku i kako se čovjek prilagođava istini? Kakve veze ima identitet s istinom?

Je li to što označavamo imenicom "istina" i predikatom "istinito" vizualni fenomen ili mentalno odslikavanje vizualnih fenomena, ili samo jezično svojstvo/predikat nekih jezičnih fenomena kakvi su npr. iskazi (1) "Snijeg je bijel", (2) "Neženje su neoženjeni muškarci", (3) "Zlato je metal žute boje", (4) "Temperatura je negdje između petog i šestog stupnja", (5) "Plaća se dijeli gotovo uvijek između 1. i 8. u mjesecu", (7) "Josef K.' je ista osoba koja je označena slovom 'K.' u Kafkinu romanu *Proces*", ili (8) "Pojam 'identični blizanci' označava osobe istog spola koje su genetski identične"?

Pod kojim uvjetima su ovi iskazi istiniti? Postoji li neki objektivni i na sve ove iskaze primjenjivi kriterij po kojem bi odlučili o njihovoj istinitosti ili lažnosti? Kako se ono što je u tim iskazima iskazano usklađuje prema onome što i kako jest izvan iskaza te prema onome što i kako jest u našim osjetilima i u našem umu? Postoji li neki postupak ili neki proces koji sve skupa – jezik, svijet i misao – stavlja u *jedan odnos*, tako da identitet koji se tvrdi u ovim iskazima postane identičan "identitetima" ili "činjenicama" ili "stanjima stvari" izvan iskaza, u stvarnosti, te onima koji se formiraju u mentalnim stanjima stvari i u mentalnim procesima u našem umu?

Postoji li, osim tog *vanjskog usklađivanja* misli i izraza misli prema činjenicama, neka formula ili neki princip koji omogućuje *unutarnje usklađivanje* lijeve i desne strane znaka identiteta ili kopule, nešto što omogućuje da cjelokupna simbolička "stvarnost" (jedan pojmovni sadržaj) na lijevoj strani znaka identiteta odgovara cjelokupnoj simboličkoj "stvarnosti" na desnoj strani znaka identiteta, kao u iskazima (9) " $x + y = z$ " i (10) "Sve plavuše imaju istu boju kose", i da sve bude usklađeno u granicama navodnih znakova pod kojima stoji sadržaj iskaza?

Ovim smo pitanjima nagovijestili mogućnost razlikovanja formuliranja identiteta u iskazima koji su ovisni o ontologiji i identiteta u iskazima koji su neovisni o ontologiji. One koji su ovisni o ontologiji možemo, ako želimo, nazvati i *nepreciznim iskazima*, a ove koji ne ovise o ontologiji *preciznim iskazima*. To ne znači da smo tradicionalnu podjelu iskaza na analitičke (nezavisne od iskustva) i sintetičke (zavisne od iskustva) zamijenili novim terminima, nego da želimo na drugi način otvoriti pitanje: zbog čega pravila za logički identitet važe u "svim mogućim svjetovima", a ne važe u svijetu fizičkih objekata, čestica u polju sila, osoba i njihovog ponašanja, njihove semantičke i društvene povijesti? Zašto u toj stvarnosti objekti stoje u drugačijim

odnosima “identičnosti” nego što je ova logička i teorijska? I u kakvom su odnosu sva ta različita “stanja identiteta”?

U ovom tekstu želim govoriti o prilagođavanju onome što u interpretaciji (identifikaciji i re-identifikaciji) prihvaćamo da je *istina* u odnosu na kontekst (“očigledno”, “logično” i “istinito”) kao o *usklađivanju identiteta*, o modeliranju identiteta osoba, objekata, činjenica, konteksta, stvarnosti, slučajeva, stanja stvari. Zapravo, o logičkoj i jezičkoj konstrukciji *identičnosti identiteta* koja iz tog usklađivanja treba nastati.

Zašto je nužno da se identitet usklađuje, prilagođava i modelira u percepciji fizičkih objekata, u mišljenju i u jeziku? Istina je dnevni bitak ovisan o prostoru, vremenu i društvu, koji nastaje i iščezava, događa se i verificira u govoru ljudi, u interpersonalnoj komunikaciji, u interpretaciji sebe i drugog. Samo tu i na taj način ona postaje objektivna (Davidson, 2001a). Logika, kojom se bave knjige i sistemi, postoji samo u tom dnevnom bitku kojeg aranžira jezik, u komunikaciji i interpretaciji koja ga re-aranžira, i samo se tu može dohvatiti i izučavati.

Dvostruko prilagođavanje “istini”

Pitanje o identičnosti identiteta stoji otvoreno za promišljanje još od Aristotela razlikovanja sinonimije, homonimije i paronimije (Aristotel, K. 1a1-15), odnosno od razlikovanja onoga što je istovjetno (*auton*), slično (*homoion*) i jednako (*ison*) (Aristotel, M. 1021a10), a što se naziva supstancijalnim, kvalitativnim i kvantitativnim identitetom. U koju od ovih vrsta identiteta spada logički identitet, a u koju vrstu spada semantički identitet? Moguće je da se u znanosti radi na prelaženju dvosmjernog puta na kojem se usklađuje identitet od periferije do središta, od percepcije do interpretacije, i od interpretacije percepcije k stvarima, od smisla k značenju (Frege, 1918/1962), na kojem treba tek nastati jedan odnos unutarnjeg i vanjskog koji se pod određenim mentalnim i prostorno-vremenskim uvjetima može označiti terminom “istina”.

Ovo *vanjsko usklađivanje identiteta* želim imenovati kao *semantičko usklađivanje značenja/re-ferencije* ili usklađivanje ekstenzije, a *unutarnje usklađivanje* kao *logičko usklađivanje smisla/in-ferencije* ili usklađivanje intenzije. Riječi “upućuju na” ili “ukazuju na” objekte, riječi se “odnose na” objekte, riječi “re-feriraju na” objekte (predmete, svojstva, relacije, događaje, procese, osobe, ponašanja osoba, riječi, rečenice, misli). Način na koji se riječi odnose na objekte razlikuje se od načina na koji se iskazi odnose na objekte.

Riječ/ime “Aristotel” odnosi se na antičkog filozofa rođenog u Stagiri, na grčkog brodovlasnika, na računalni antivirusni program, na psa jedne popularne pjevačice s MTV-ja, itd., dok se skup riječi/predikativna veza “antički filozof rođen u Stagiri” odnosi samo na Aristotela, antičkog filozofa rođenog u Stagiri. Što je ovdje rigidni označitelj: vlastito ime ili predikativni dio iskaza? Da bi imena bila rigidni označitelji u svim mogućim svjetovima,

kako je tvrdio Kripke (1972), morala bi pripadati u jednu rigidnu semantičku kompresu/kontekst u kojoj bi im odgovarao uvijek jedan “predikativni semantički nastavak” (ekstenzija) ili kompleksni semantički simbol s druge strane znaka jednakosti. Po mome mišljenju, treba radije govoriti o različitom načinu označavanja, nekada i istih objekata.

S druge strane, pojmovi obuhvaćaju, ili su obuhvaćeni, oni uključuju u sebe jedni druge, ili su uključeni jedni u druge, oni in-feriraju i inter-feriraju, oni de-finiraju objekte (predmete i pojmove) po logičkim pravilima subsumcije i subordinacije. Pojmovi se, u cjelini koju čini pojmovni sadržaj, razlikuju od predikativnih dijelova po položaju koji zauzimaju i po stupnju logičke općenitosti koja im pripada. Nekada se pojmovi mogu identificirati s predikativnim dijelovima i mogu se konvertirati s njima, nekada to nije moguće.

Uza sve to ovdje želim još nešto anticipirati: do *semantičkog usklađivanja identičnosti identiteta* ili usklađivanja referencije dolazi se *semantičkom unifikacijom* lingvističkih općenitosti koje pripadaju izrazima od kojih je načinjen iskaz i *semantičkom granulacijom* atributivnih veza jednog iskaza kojima se identificiraju atributivna stanja – minimum i maksimum pripadanja atributa – koja pripadaju nekom objektu.

Suprotno tome, do *logičkog usklađivanja identičnosti identiteta* ili usklađivanja intenziteta logičkih općenitosti oko znaka identiteta u jednom iskazu dolazi se *logičkom unifikacijom*/homologizacijom predikata ili inferencijom vrijednosti logičkih varijabli i *logičkom granulacijom*. Ovdje smo sada rekli: integracija i distribucija su dva postupka ili dva pravca ili dva načina usklađivanja identičnosti identiteta koja djeluju u logičkoj i jezičnoj strukturi u funkciji ujednačavanja misli i iskaza prema objektima na koje se odnose.

Sada treba reći vrlo određeno: u temelju logičke unifikacije stoji logička/generička sinonimija pojmova stvari. Logička unifikacija je postupak homologizacije logičkih općenitosti unutar cjeline jednog pojmovnog sadržaja koji čini jednu misao. Logičku unifikaciju usmjerava najviši rod u kojeg spadaju svi stupnjevi logičke općenitosti od kojih se gradi jedan pojmovni sadržaj, bez obzira je li razdijeljen na subjekt i predikativni dio ili nije. Logička granulacija je primjena logičkih diferencija unutar logičkog sadržaja. Granulaciju usmjerava najniže postavljena vrsta, odnosno skup razlika koje vode do posljednje vrste. Jedna je misao, prema tome, jedna sekvenca logičkog sadržaja koja ima jednu granicu u najvišem rodu i drugu u najnižoj vrsti, bile one prisutne u toj sekvenci ili ne. Te granice određuju maksimum i minimum logičke općenitosti svake misli.

U temelju semantičke unifikacije stoji analogija jezičkih izraza. Semantička unifikacija je homologizacija lingvističkih općenitosti unutar jednog kompleksnog lingvističkog izraza koji čini jedan iskaz, od singularnih imena do apstraktnih generalnih termina. Semantičku unifikaciju usmjerava izraz koji u jednoj ontološkoj relaciji prema objektu uključuje najveći broj analognih izraza. Semantička granulacija je primjena jezičke diferencije u atribu-

tivnim ograničenjima unutar opisa jednog objekta koji ima konačni broj termina. Jedan izraz jednog iskaza je jedna sekvenca analognih izraza koji stoje u atributivnoj vezi čija je gornja granica objekt na koji se iskaz odnosi, a donja primitivni (neinterpretirani) atributivni izraz koji se pripisuje svim takvim objektima.

Onim što je do sada rečeno napravili smo razliku između *logičke i semantičke unifikacije* i *logičke i semantičke granulacije*, između predikativnih i atributivnih veza, odnosno između struktura i procesa koji pripadaju jeziku i onih koji pripadaju misli. Atributi su svojstva stvari, predikati su svojstva pojmova. No njihova interaktivnost i zavisnost realizira se u kontekstu, u granicama ontologije jednog konteksta/teorije i njegova jezika, tj. u granicama idioma identiteta i kvantifikacije jednog jezika i kulture (Quine), ili možda “moga svijeta” i “moga jezika” (Wittgenstein), ili do toga mora doći u granicama svakog jezika i svakog mišljenja čiji su produkti artikulirani, tj. imaju smisao i značenje (Kripke)?

Pored mnoštva drugih, postoji jedan “holistički”, *Wittgensteinov princip*, koji je dominirao i još dominira jednom vrstom filozofije i znanosti, a koji se može izložiti u induktivnom triptihu: [1] ono što se može precizno/jasno misliti može se i precizno/jasno izreći; [2] ono o čemu se ne može precizno/jasno govoriti, o tome se mora šutjeti; [3] ono o čemu se ne može ni misliti ni govoriti, ono što je nemišljivo i neizrecivo, to se samo pokazuje/zrcali u jeziku (*Tractatus*). Time je rečeno da se jezik i logika protežu u istim granicama, da jezik ne ide iznad ili ispod logike niti logika iznad ili ispod jezika.

Ovim se, isto tako, direktno odbacuje mogućnost neke neprecizne ontologije i nekog nepreciznog jezika i nekog nepreciznog mišljenja koje bi se moglo identificirati kao identično u bilo kojoj relaciji, logičkoj ili prostorno-vremenskoj. No kako bi bila moguća van-logička, ne-znanstvena, mitološka, religijska upotreba jezika, kako bi bilo moguće ono što je Frege (1879/1986: 51) nazvao *Dichtung* (pjesništvo) i *die Sprache des Lebens* (jezik života), ono što ima smisla (*Sinn*), ali nema značenja (*Bedeutung*)?

Josef K. u fuzzy svijetu

Pogledajmo jedan misaoni sadržaj koji može doći u našu svijest vanjskom osjetilnom stimulacijom asocijativne memorije i formulirati se u nekom iskazu koji možemo napraviti dok sjedimo, na primjer, u *Cyber Caffeu* “Free Speech” u Berkeleyu, pijemo kavu i promatramo nekoga tko prolazi preko travnjaka *Campusu* prema Moffitt-Doe biblioteci i ima na majici veliko slovo “K”. To može izazvati jedan niz asocijacija: (1) “Studentica s majicom *Calvina Kleina*”, (2) “Majica sa znakom *Calvin Klein*”, (3) “Oznaka *Calvin Klein*”, (4) “*Calvin Klein*”, (5) “*Klein*”, (6) “K.” (7) “Lik iz Kafkina romana *Proces*”, (8) “Član bratstva *Kappa* iz *International House* u K/Campusu”. Kako mu je već ime: Jusuf, Jasef, Josof, Josaf, Jesuf? Koliko ustvari ima

slova K. u Kafkinu romanu *Proces*? Koliko ljudi koji nose majicu *Calvin Klein*, ili koliko ima osoba u bratstvu *Kappa*?

Koji argument zadovoljava ovu "funkciju": "objekt x ima oznaku K"? Kada, ustvari, počinjemo misliti o osobi, kada o stvari, kada o kompleksnom simbolu, kada o jednostavnom znaku koji se može odnositi i na drugu osobu? Koje su sve sekvence interpretacije uključene, moguće i dopuštene? Semantička granulacija izraza, koja je ovdje povezana s fizičkim podražajem i semantičkom poviješću, stvara jednu semantičku mrežu relacija (semantičku kompresu) unutar koje djeluje atributivna veza koja se može spuštati do jednostavnog/primitivnog (neinterpretiranog) simbola i penjati do prve logičke forme od koje počinje važiti predikativna veza.

Koji pojmovni sadržaj može nastati iz niza različitih predodžbi izazvanih jednom osjetilnom, vanjskom, fizičkom stimulacijom asocijativne memorije? Kakve mentalne i kakve jezične reakcije odgovaraju tom *nepreciznom fizičkom inputu*? I što je tu neprecizno: *input* ili *output*, podražaj ili interpretacija? Gdje se provodi interpretacija? U vizualnoj percepciji (na nekom mjestu retine), u mentalnoj slici (negdje u parietalnom dijelu mozga), ili u semantičkoj povijesti znaka (negdje u semantičkoj zoni memorije, u amigdali, talamusu ili hipokampusu, koja bi bila povezana s Brocinom/lingvističkom zonom u mozgu), ili u nekom "iskustvu svijesti" koje ne bi bilo neurobiološki uvjetovano, kao što je to primjerice *Bewußtsein* ili *Selbstbewußtsein* kod Hegela u *Fenomenologiji duha*?

Jednom takvom shvaćanju svijeta koji nastaje i nestaje, i takvom shvaćanju istine koja se kreće, koja se udaljava i približava, i jednom shvaćanju interpretacije u kojoj nastaje istina, "istina" i "istina o 'istini'" odgovara jedna savim druga logika, *fuzzy logika*, i jedna sasvim druga semantika, *semantika nepreciznog svijeta*. Istraživanje *semantike nepreciznog svijeta* ili *teorije modeliranja značenja* riječi potaknuto je od strane matematičara, računalnih lingvista, računalnih psihologa, od ljudi koji pokušavaju pronaći semantiku i logiku svijeta kakav se pokazuje: neprecizan, nesiguran, neizvjestan, neodređen i varijabilan, a ne kakav se zamišlja. Ali to ne znači i neizrecivog svijeta.

Spustimo se sada iz matematičke i logičke apstrakcije u svijet života i literature i pokušajmo uspostaviti relacije koje, upravo suprotno tvrdnji Rudolfa Carnapa (1956), padaju na pamet čovjeku koji šeta ulicom gdje niti jedan pokret nije unaprijed određen: ptice neprecizno lete, automobili se neprecizno kreću, osobe se neprecizno prebacuju s noge na nogu, listovi s drveća u Willsonovoj aleji u Sarajevu neprecizno padaju po tlu, pogledi osoba neprecizno prelaze prostor i objekte u njemu, pješaci neprecizno dolaze iz Miklošičeve ulice i prelaze preko Tromostovja u Ljubljani skupa s automobilima. Zvuci oko *Ljubljance* supstituiraju se u svijesti sa zvucima koji dolaze s *Miljacke*. Jedan vanjski podražaj stvara mrežu povezanih predodžbi u kojoj postoji minimalni i maksimalni asocijativni mentalni odgovor

na dobiveni podražaj. Jedan rigidni podražaj nikada ne proizvodi samo jednu rigidnu i izoliranu predodžbu u mentalnom odgovoru subjekta.

Na isti način osoba koja je lik Kafkina romana *Proces*, Josef K., živi u jednom potpuno nepreciznom svijetu, *bez di-ferencije* (proces polako prelazi u osudu), u svijetu u kojem su pojmovi neprecizni, *bez in-ferencije* (nema logičke veze pojmova), riječi su neodređene, *bez re-ferencije* (rigidni označitelji nemaju rigidna značenja), događaji su zamagljeni, mjesta su nedefinirana i neprilagođena zbivanju, likovi su neodređeni i atipični, socijalne relacije su neprecizne i maglovite. Rečeno terminima moderne logičke i semantičke teorije Lotfy A. Zadeha (1976), ova osoba živi u *fuzzy* svijetu. Kontekst romana ne samo da je pun lingvističkih varijabli ili semantičkih općenitosti, već je, rečeno Quineovim jezikom, potpuno ontološki relativiziran i izgrađen na temelju supstitutivne, a ne objektno vezane interpretacije varijable (Quine, 1970).

Međutim, sam Josef K. rigidan je tip koji traži konvencionalna značenja, precizne situacije i precizne odnose, on zahtijeva rigidnu ili monotonijsku logiku za svijet u kojem živi (s dvije istinosne vrijednosti: istinito ili lažno, treće ne postoji) i rigidni moral koji sam posjeduje. Suprotno tome, njegov proces je *fuzzy* proces u kojem ništa nije precizirano, ništa nije određeno i dano kao konstanta, cijeli kontekst je varijabla. Zakoni po kojima mu se sudi u njegovu procesu su dvije pornografske knjige i jedan roman naslovljen *Muke što ih je podnijela Greta od svoga muža Hansa*.

Josef K. je na (točno) 30. rođendan "uhapšen", mada ne i priveden i zatvoren; njegov proces je krenuo, a ne miče s mjesta; on ima advokata koji ga brani, ali koji ne izlazi iz kreveta; njegova saslušavanja nisu radnim danom, nego nedjeljom, i nisu u sudnici, nego po potkrovljima baraka; sudovi na koje odlazi su mračne stambene zgrade na periferiji; on je prvi prokurist jedne velike banke, a istražitelj ga pita je li soboslikar; njegovu ozbiljnu i oštru obranu na prvom i jedinom saslušanju, na nekom tavanu u nekom predgrađu, prekidaju pornografski zvuci (vrisak žene) iz spolnog odnosa između nekog studenta i pralje; njegovu *dvovrijednosnu logiku* poražava svećenik u katedrali, svaku njegovu konkluziju preokreće u suprotni silogizam.

Napravimo sada jedan *konekcionistički eksperiment* i označimo markiranim flomasterom u romanu *Proces* svako K. koje se pojavljuje, zatim stavimo na jednu površinu sve stranice romana tako da budu vidljive kao jedan veliki *jumbo*-plakat ili veliko platno. Ono što se može tada vidjeti je DIJAGRAM SLOVA K S JEDNOM TOČKOM koji pokazuje cijelu knjigu kao jednoznačni šifarnik čiji se "proces" sastoji u pokretnoj formi, kao pokretni kodirani besmisao koji se najednom zgusnuo. Tada može nastati potpuno druga slika od one koja se dobiva listanjem stranica teksta s desna u lijevo: u semantičkoj kompresi koju čini kontekst romana vidi se da taj ukočeni, rigidni prokurist iz banke kojeg reprezentira to jedno slovo (K) i jedna točka (.) jest zapravo razbacano i rasuto mjesto u dobro uređenom besmislu.

Tim se eksperimentom kontekst odjednom pokazuje kao rigidan okvir, a osoba postaje *fuzzy* mjesto, neprecizna topika, pokretna meta, rasuti objekt, točka koja se besmisleno vrti po platnu, točka koja nigdje ne stoji u preslikavanju ili jednakosti sama sa sobom. To pak preslikavanje u samog sebe je bit relacije koju zovemo “identičnost” ili “jednakost skupova elemenata” s dvije strane znaka jednakosti! Ovdje je to objekt koji se ne može usporediti s nijednim drugim objektom u kontekstu, a ni sa samim sobom. Tek se tako vidi koliko je *fuzzy* kontekst bio predočen s više konstanti nego sam “objekt K.” u njemu. Samo zahvaljujući toj točki, koja je postavljena pod donji krak slova K., ovaj se objekt još uvijek nekako drži za kontekst.

Josef K. u *Tractatusu*

Jedan drugi Austrijanac, Ludwig Wittgenstein, u djelu *Tractatus logico-philosophicus*, čija je prva rečenica “*Svijet je sve što je slučaj*” (1922/1960), tvrdio je da je sve u redu s našim svakodnevnim jezikom: koliko je precizan svijet, toliko je precizan jezik koji odslikava stanja stvari, činjenice, slučaj, stvarnost: postojeća stanja stvari i nepostojeća stanja stvari, “*p*” i “*ne p*”. Takav svijet i takav jezik imaju istu logičku strukturu, ono što omogućava jeziku da bude slika stvarnosti (*die Wirklichkeit*), ali ne i slika svijeta (*die Welt*). Wittgenstein nije dopuštao lingvističke varijable, niti njegovi termini “slučaj”, “činjenica”, “stanje stvari” upućuju na ontološku relativnost, naprotiv. Granice moga (rigidnog, bez ontoloških varijabli) svijeta, veli Wittgenstein, granice su moga (rigidnog, bez logičkih varijabli) jezika.

Svijet i jezik ne mogu biti u koliziji, jer logika ne može biti u koliziji sa svojom primjenom: ako je rigidan svijet (činjenice, stanja stvari, slučaj) onda je rigidan i jezik, riječi su rigidni označitelji bez obzira radi li se o postojećim ili nepostojećim stanjima stvari! Svijet, zapravo, po Wittgensteinu, ne može biti neprecizan, nego samo neizreciv: ako nije slučaj ili elementarni primjerak svijeta u elementarnom iskazu. Stvarnost (*die Wirklichkeit*) je ono što je izrecivo, a u tom izrecivom zrcali se neizrecivo: svijet (*die Welt*).

Kakva god bila moguća logika slučaja, ona je u službi pozitivnih znanosti koje stvaraju elementarne sličice svijeta. Nema jedne slike svijeta, nema logičke stratifikacije, postoje samo plošne sličice koje prave elementarni iskazi pozitivnih znanosti. Postoje samo rigidni opisi, pojedinačne identifikacije identiteta toga-i-toga, ovoga-i-ovoga koje se pojavljuje tako-i-tako ili ovako-i-ovako. Ovdje je odsutnost logičke unifikacije (homologizacije logičkih intenziteta koje posjeduju apstraktni termini) proizvela rigidnu i konačnu elementarnu semantičku granulaciju (ekstenziju), jedan slučaj/primjerak jedne logičke relacije, tj. jednu simboličku ili formalnu logičku sliku jedne materijalne logičke relacije. Drugim riječima: formalna simbolička relacija (iskaz) je slika postojeće ili nepostojeće logičke relacije (činjenice, stanja stvari, stvarnost)! To je razlog zbog kojega je Wittgenstein opću stavnu formu tretirao dvostruko, kao konstantu i kao varijablu (*Tractatus*).

U Kafkinu romanu *Proces* iskazi ne odslikavaju činjenice ili stanja stvari. Naprotiv, iskazi koji su bez negacije odnose se, opisuju, referiraju na nepostojeća stanja stvari. Činjenica je da Josef K. *nije* kriv, činjenica je da sud *nije* sud ($S = \text{ne } S$), činjenica je da proces *nije* proces ($P = \text{ne } P$), činjenica je da objekt na koji se termin odnosi *nije* taj objekt ili nije takav objekt. Usprkos tome, iskazi ne odslikavaju nepostojeća stanja stvari, nego ih uzimaju *kao da* su postojeća stanja stvari. U logičkom smislu termina “stanje stvari”, koji je odredio Wittgenstein u *Tractatusu*, ontologiju romana *Proces* u kojoj se kreće Josef K. čine samo nepostojeća stanja stvari, dakle stanja stvari koja se izražavaju kao “ne p”. Ne postoji ni implikacija jer nepostojeća stanja stvari ne mogu implicirati ništa drugo osim nepostojećih stanja stvari.

No Josef K. u svojoj logici pravi materijalne implikacije iako su mu dostupna samo nepostojeća stanja stvari. On zaključuje: ako je uhapšen, onda *znači da* je okrivljen, ako je okrivljen, onda *znači da* je ili počinio neki zločin ili je nevin, ako je počinio neki zločin, onda *znači da* treba biti osuđen, ako je nevin onda *znači da* treba biti oslobođen. Tako funkcionira rigidna implikacija u monotonijskoj logici normalnog procesa: kriv ili nevin, treće ne postoji. Logika konteksta *Procesa* je izokrenuta: ako je netko formalno označen kao “uhapšen” i nakon toga kao “okrivljen”, onda *ne znači da* je (konvencionalno) uhapšen i da je (konvencionalno) okrivljen! U *fuzzy procesu* on je samo stavljen pod psihološki pritisak: on je označen kao “uhapšen” i “okrivljen” i to je jedino postojeće stanje stvari u tom romanu koje *postupno prelazi* u drugo postojeće stanje stvari: u osudu, bez hapšenja, bez zatvaranja, bez saslušavanja, bez optužnice, bez obrane, bez žalbe.

Logika operira s nepostojećim stanjima stvari kao s činjenicama s negativnim predznakom koje spadaju u mogućnosti logike. Nepostojeća stanja stvari su odslikana u izrazima koji posjeduju negaciju, kojima se poriče neko postojeće stanje stvari ili neka afirmacija. Semantika nepostojećih stanja stvari, međutim, nije kao semantika ili ortologija lažnog govora: ona pokazuje ništa kao biće, upravo onako kako je to definirao Platon u *Sofistu*. Semantika nepostojećih stanja stvari je semantika koja ne počinje s lingvističkom varijablom koju treba granulirati ili odrediti joj vrijednost između minimuma i maksimuma, ona je zapravo semantika privida. Kroz tu semantiku prolazi Josef K. pokušavajući “podići sustav” rigidne logike koji je u tom kontekstu “pao”, umjesto da se “udubi u svoj proces” i da ga “studira s razumijevanjem” kako bi što više odložio presudu.

Josef K. u Wittgensteinovim *Sprachspiele*

Josef K. počinje gubiti proces prije nego je on započeo, točnije onda kada se njegovo ime, koje je u prvoj rečenici dano skraćeno kao “Josef K.”, odmah u trećoj rečenici dodatno reducira samo na “K.”. Autor romana ne dopušta ni najmanju mogućnost da se lik identificira s kontekstom. Jer u samom imenu “J-o-s-e-f” postoje samoglasnici (o, e) kao fonetske varijable ili kao

fonetski otvoreni ili neprecizni glasovi. Samoglasnici u njegovu imenu mogu se svakog trena pretvoriti u varijable i dovesti u pitanje rigidnost njegova imena, što Kafka ne želi. On mu oduzima čak i tu mogućnost da se njegovo ime drugačije izgovara: npr. kao “Josaf”, ili “Jisaf”, ili “Jesof”, ili “Jusuf” ili “Jesuf”. Kad se njegovo ime reducira na K., onda ni nominalno nema više izgleda da bude bilo što drugo osim rigidni znak u nepreciznom kontekstu. U prvoj rečenici romana pisac ga označava s “Josef K.”, a odmah nakon toga, u trećoj rečenici, samo s “K.”. Nakon toga još 1169 puta samo “K.”. Samo je na nekoliko mjesta znak K. određen izrazima: “gospodin”, “prokurist”, “Josef”.

U knjizi *Logische Untersuchungen* Wittgenstein je mislio da svijet i jezik može u jednoj “jezičnoj igri” dovesti do semantičke unifikacije: jezik je svijet za sebe, svaka jezična reakcija – jedna “jezična igra” – jest *funkcija* nekog *značenja* kojeg riječi imaju u svojoj upotrebi ili u svojoj “gramatici”. Naučiti gramatiku jedne riječi znači naučiti kako se ta riječ (sve) upotrebljava (Wittgenstein, 1948/1960). On je toliko bio obuzet značenjem riječi (gramatikom riječi, upotrebom riječi) da je tvrdio da nas riječi promatraju iz teksta! Ima li što opasnije od toga da nas slovo K. promatra iz romana, rasuto na 1169 mjesta? Uzimajući za svjedoka Wittgensteina iz *Logische Untersuchungen*, to bi moglo značiti: 1169 značenja znaka K.! To je dokaz protiv rigidnosti značenja rigidnih označitelja.

Franz K. je Josefa K. potpuno reducirao na “K. u procesu”: sve njegove misli su 100% zauzete njegovim procesom, on je sav usmjeren na izvršavanje procedure koja ne postoji nigdje drugdje osim u njegovu pamćenju koje se odnosi na vrijeme prije “hapšenja”, ali bi u normalnom svijetu trebala postojati; on u mislima i očekivanjima vidi svoj proces kao regularni, normalni postupak koji u pravnoj državi ima svoj tijek ili svoju proceduru, a zapravo sve počinje kada se on probudi u jednom *Workshopu*, jednom neregularnom, nenormalnom, neproceduralnom, neformalnom procesu i suđenju.

Umjesto svijeta u kojem se zna što znači riječ okrivljeni, što je istražni sudac, što je sud, što je suđenje, što je odvjetnik, u njegovu *workshopu* (njegovu *procesu*) to sve postoji nominalno, kao termini koji više nemaju puno značenje (ni osobe nemaju puna imena!), koji se mogu upotrijebiti ovako ili onako, ovisno o ponašanju optuženog. Njegov je proces u isto vrijeme razvodnjena nominalistička i zgusnuta psihološka radionica (*psycho-word-shop*), otvorena sintetička funkcija u kojoj ne postoje funkcije pojedinačnih termina. Smjenjuju se samo psihološka stanja iščekivanja, fizičke manipulacije njegovom asocijativnom memorijom, navođenja na pogrešno zaključivanje i razočaranja odsustvom realnih događaja.

U takvoj *psihosemantičkoj radionici* nije uopće važno označavaju li njeega terminom “soboslikar” ili “prvi prokurist jedne velike banke”, nego kakvu psihološku i fizičku reakciju kod njega izaziva takvo označavanje. Cijela arhitektura konteksta je nominalna (poslužitelj, niži činovnik, istražni sudac, advokat), a značenja su *fuzzy* ili neprecizna jer je stvarnost na koju se odnose

drugačija, nije ordinarna. Isto tako, njegova memorija je reducirana na “short-term” memoriju, na poznavanje lica i oblika koji su prezentni u kontekstu. On ustvari nema ni jednog jedinog sjećanja u cijelom romanu, ali uporno traži proceduru koja pripada “long-term” memoriji.

K. bi odlično funkcionirao u Booleovu svijetu koji se daje načiniti od funkcija brojeva 0 i 1, gdje važi da je “0” = “lažno”, a “1” = “istinito”. On bi tada u svojoj proceduralnoj memoriji stvarao rigidne opise situacija samo s dva simbola: 01, 10, 00, 11, 101, 110, 011, 010, 1111, 010101, 011011, 110110, 001, 1000010, 11110111, 11010101, 11111010, 10101111, 01110001, 11000111, 11001101, ... jedan beskonačni uređeni svijet kombinacija punog i praznog, jedan beskonačni niz sekvenci “da” i “ne” s kojim se može računati i koje se mogu dovesti u konvergenciju i divergenciju po različitim principima, iako npr. ne postoji razlika u sadržaju između izraza 10101010 i 01010101. Uostalom, on sam sebe označava predikativnom vezom riječi “prvi prokurista jedne velike banke”.

S druge strane, kontekst njegove građanske parnice je neregularan, neformalan, ali svakog trena i na svakom mjestu u njega mogu ući stvarni, uniformirani, rigidni sudionici realnog procesa i realnog suđenja. Kripke je mislio da su termini uvijek rigidni označitelji u svakom mogućem svijetu (Kripke, 1972). Ali trebalo bi dodati: ako postoji rigidna ontologija, onda postoje rigidna značenja i onda su riječi rigidni označitelji. Na čudan način se pokazuje sljedeće: rigidni označitelji odnose se na nepostojeća stanja stvari i na neizreciva stanja stvari, ali ne i na neprecizna stanja stvari.

Semantika ne može ostati precizna i rigidna ako se mijenja ontološki status činjenica na koje se riječi odnose ili na koje referiraju. Kripke bi mogao tvrditi da se termin “sud” ili “istražitelj” uvijek odnosi na neki objekt, kakav-takav, čak zamišljeni, nepostojeći objekt, ali ne i na nešto kao što je “sud koji je različit od (pravog) suda”, “istražitelj koji nije (pravi) istražitelj” ili “proces koji nije (pravi) proces”. To bi onda vodilo paradoksu rigidnih označitelja.

U prethodnom sam poglavlju napravio jedan eksperiment koji nas je vodio prema kontekstu jednog *Workshopa*. Na taj način, mi smo pomoću Wittgensteinova pojma “jezične igre” *fazificirali* (*fuzzyfication*) lingvističku konstantu K. i pretvorili je u lingvističku varijablu, što nije bila prvobitna namjera oca *fuzzy* logike Lotfy Askera Zadeha. No pošto smo se već našli u *Workshopu*, onda možemo napraviti korak dalje i izvesti još jednu *fazifikaciju* na drugi način: animiranu fazifikaciju! Ako bi isti eksperiment ponovili sa slovom K. upotrijebivši ovaj put fluorescentni markirni flomaster, listajući Kafkin roman u mraku, na način kako to rade tvorci animiranih filmova puštajući da listovi, smješteni između palca i kažiprsta, brzo padaju, nestao bi iz percepcije rigidni kontekst te bi “slovo K s jednom točkom” (K.) napravilo animaciju jedne pokretne mete u književnosti, koja se približava i udaljava.

Josef K. u Searleovoj *Chinese Room*

Pitanje odnosa semantike i sintakse u prirodnim jezicima (Davidson, 1970/2001) kao pitanje značenja i smisla (Frege) i kao pitanje semantičke i strukturalne definicije istine (istinitog iskaza) (Tarski, 1956) postavljeno je drugačije u sklopu kognitivne znanosti, umjetne inteligencije i računalne lingvistike. U poznatom *Gedankenexperimentu*, kojeg je stvorio u svome tekstu "Minds, Brains, and Programs" pod nazivom *Chinese Room*, John R. Searle argumentira protiv jake teorije umjetne inteligencije koja smatra da su računala inteligentni fizički sistemi koji ne samo da operiraju simbolima i obavljaju strukturalne procedure nego su u stanju razumjeti značenje ili semantiku simboličkih sklopova (Searle, 1980/1988).

Searle pokazuje da takve procedure može obavljati i čovjek, a da pritom ne razumije značenje pisma, riječi, rečenica, cijelog konteksta kojeg oni čine. Kao primjer uzima Searlea, koji ne zna ni slova kineskog pisma, zatvorenog u jednoj sobi u kojoj mu je dan jedan niz kineskog teksta, jedan niz kineskog pisma zajedno sa skupom pravila za korelaciju drugog niza s prvim (pravila su dana u engleskom jeziku kojeg Searle zna i koja mu omogućuju da uspostavi korelaciju jednog skupa formalnih simbola s drugim skupom formalnih simbola), treći niz kineskih simbola skupa s instrukcijama na engleskom jeziku koje mu omogućuju da korelira elemente ovog trećeg niza s elementima prva dva niza i ta pravila mu daju instrukciju kako da spoji izvjesne kineske simbole s izvjesnim vrstama oblika kao odgovor na određenu vrstu oblika koja mu je dana u trećem nizu. Neka se prvi niz elemenata imenuje kao "pismo", drugi niz kao "priča", treći niz kao "pitanja", skup simbola koje on sklapa kao odgovor na treći niz elemenata neka se imenuje kao "odgovori na pitanja", i skup pravila koja su mu dana na engleskom jeziku neka se nazovu "program".

Searle sada tvrdi da će on, postupajući po pravilima koja razumije, jer su u engleskom jeziku koji zna, biti u stanju sastaviti elemente uzete iz različitih nizova kineskog teksta i sastaviti priču na kineskom jeziku, ali je neće razumjeti. Svojim spajanjem elemenata i njihovim koreliranjem on producira jedan odgovor (*output*) iz onoga što mu je u sobi dano (*input*) manipulirajući neinterpretiranim simbolima. On se jednostavno ponaša kao računalo koje izvršava računalne operacije s formalno specificiranim elementima. Dakle, zaključuje Searle, funkcionirati u jednom kontekstu ne znači razumjeti ga, kao što računalo i program funkcioniraju, ali ne razumijevaju (Searle, 1980/1988: 286).

Zatvorimo sada Josefa K. ili samo K., umjesto Searlea, u Searleovu *Chinese Room*. On ne zna semantiku svijeta u kojemu živi, zapravo ne zna fuzzy semantiku, jer je njegova semantika rigidna, semantika rigidnih označitelja, semantika svakog mogućeg svijeta (Kripke), ali ne i semantika svake moguće stvarnosti. Ali problem je još veći što, za razliku od Searlea u *Chinese Room*, K. ne dobija niti precizna proceduralna uputstva niti pravila za

povezivanje ili koreliranje elemenata događaja u kontekstu *Procesa*. On zapravo nema nikakvih uputstava i od njega se traži tek da se uživi u svoj položaj (da je kriv), a to je ono što on upravo ne može jer je stalno uživljen u to da je nevin. Josef K. je u svakom kontaktu oštar, njegove tvrdnje su oštre, njegovi istupi su oštri, njegova je logika, rečeno terminima Lotfy A. Zadeha, “crisp logic” (oštra logika). On od početka do kraja romana funkcionira, ali ništa ne razumije, njegovo funkcioniranje ne prelazi *postupno* u razumijevanje kao što njegov proces postupno prelazi u osudu.

Sa stajališta semantike konteksta, njegov proces nema ni smisla ni značenja. Događaji u njegovu procesu su nepovezani i ne slijede po bilo kojem pravilu. Njegov proces nema istinosne vrijednosti, jer riječi nemaju rigidnog značenja. Njegov bi se slučaj mogao eventualno reprezentirati funkcijom pripadnosti u jedan *fuzzy* skup, no time njegov problem ne bi bio riješen. To znači da takav kontekst nema istinosne vrijednosti: “apsolutno istinito” ili “apsolutno lažno”. Ono što nedostaje za značenje konteksta je *identičnost identiteta* ili identičnost riječi s njihovim značenjem. Proces je nominalistički, značenja termina koji se upotrebljavaju nisu precizna, termini nisu kruti označitelji, većim dijelom ne postoji referencija (objekt, stanje stvari, činjenica). Josef K. manipulira terminima, simbolima: krivica, optuženi, ispitivanje, obrana, odvjetnik, sud, činovnik..., ali on ne može sastaviti rigidni kontekst, jer je poredak događaja neprecizan i jer su značenja neprecizna, on ne može interpretirati niti identificirati svijet koji stoji iza tih termina. Drugim riječima: kontekst romana *Proces* dan je u formalnim implikacijama, ali ne postoje materijalne implikacije, te rekurzivna definicija nije moguća.

Zapravo semantika nepreciznog svijeta bila bi, rečeno Aristotelovim terminima, homonimijska identifikacija identiteta koja je osnova za homonimijsku predikaciju: stvari imaju zajedničko ime, ali im je različit pojam biti označen imenom. Ovaj “pojam biti označen imenom” (*kata tynoma logos tes ousias*) igra veliku ulogu u određivanju značenja riječi i rečenica u Aristotelovoj logici i semantici: definicije nastale na homonimiji zasnovane su na atributivnoj heterološkoj vezi, a ne na predikativnoj homologizaciji, te su nejasne zato jer se zasnivaju na slučajnoj vezi atributa s podmetom. Definicije homonimnih stvari nisu istovjetne (*auton*) nego svojstvene (*idion*) (Aristotel, K. 1a1-15).

Josef K. nije u stanju interpretirati simbole koji ga u kontekstu okružuju jer su postavljeni samo kao formalni elementi jednog konteksta, kao zajednički termini bez čvrstog značenja ili biti koju označavaju, kao riječi koje nemaju referenciju ili ne posjeduju ontologiju po konvenciji. Osim toga on nema ni precizna uputstva kako upotrebljavati te formalne elemente. On nema niti jednog jedinog uputstva na papiru. On čak nema ni poziva za sud. Nema nikakve gomile dokumentacije o njegovu jednogodišnjem procesu. Njega pozivaju na ispitivanje usmeno preko telefona. Njegov proces službeno ne postoji, ali za njega svatko zna. On sve krivo interpretira jer to čini iz svojeg unutarnjeg mentalnog sklopa, iz svoje unutarnje lingvističke sobe, iz

svojeg racionalnog kaveza, u kojem djeluje *homunculus* Josef K. koji sve drži precizno, uređeno, proceduralno zapamćeno, ali čemu ništa ne korespondira u svijetu ni semantički ni strukturalno.

Identifikacija identičnosti identiteta

Logičnost jedne misli ovisi o tehnici unifikacije i granulacije pojmovnog sadržaja koji čini misao, a značenje jednog iskaza ovisi o tehnici unifikacije i granulacije dijelova iskaza/izraza: rečeničnost jedne rečenice ovisi o semantičkoj upotrebi i strukturalnom rasporedu njenih dijelova. Što kontrolira ovaj raspored? Raspored logičkih formi kontrolira logička aparatura kvantifikacije, identifikacije, generalizacije. Kako stoji sa semantičkim rasporedom? Kako se postiže rečeničnost rečenica? Što je to što provodi "homologizaciju" jezičkih oblika (unifikaciju označitelja) koja je nužna za postizanje identičnosti identiteta u jeziku?

Analitička je filozofija otvorila program zahtjeva da *rečeničnost rečenica* prirodnog jezika bude podvrgnuta *logičnosti logičke* forme iskaza u tom jeziku. Zahtjev da logika bude gramatika jezika, prvobitno postavljen od strane Fregea, a onda svesrdno prihvaćen i njegovan sve do snova o kanonskoj notaciji, o mehaničkom prevođenju idioma mišljenja u idiome izraza (Davidson, 1970/2001), zapravo govori o tome da je polje jezičnog polje kontingencije, a da je polje logičkog polje nužnosti. Obračunati se s kontingencijom znači prekinuti teror jezika nad mislima (Frege, 1964).

Pogledajmo te zahtjeve iz njihove biti. Što znači govoriti o logičnosti jedne misli? Logička struktura jedne misli, prema Fregeu (1923/1960), ovisi o odnosu između dijelova pojmovnog sadržaja (*Gedankengefüge*), o konektivima (logičkim konstantama, logičkim operacijama) koji stoje između njih, o razini logičke općenitosti koju posjeduje jedan pojmovni sadržaj, o kvantifikatoru koji se odnosi na predikativni dio kojeg čine pojmovne riječi (*Begriffswörter*). *Homologizacija predikata* osnovni je zakon koji u logici treba dovesti do logičnosti misli ili do logičke identičnosti identiteta: jednakomjernog rasporeda logičke općenitosti dijelova pojmovnog sadržaja koji stoje s lijeve i desne strane znaka identiteta. To se postiže samo tako što svi dijelovi jednog pojmovnog sadržaja pripadaju istom rodu, od najviše postavljenog do najniže postavljenog, od najvišeg roda do najniže vrste (subordinacija). Samo tada postoji kognitivna sinonimija i definicija i "supstancijalni identitet" (Ibrulj, 2004). Samo tada stvari imaju zajedničko (a ne isto) ime i isti (a ne zajednički) pojam biti označen imenom (Aristotel).

Možemo postaviti pitanje i o jezičnosti nekog prirodnog jezika, recimo jezika Papuanaca. Koliko elementi i struktura njihove artikulirane komunikacije posjeduje apstraktnost jezika, a koliko ih je mimetičkog i onomatopetskog karaktera? Iz koje relacije onda treba crpiti odgovore na takva pitanja, iz usporedbe s našim jezikom, iz usporedbe sa srodnim jezicima, ili iz istraživanja upotrebe samog tog jezika, misli koje on izražava i stvarnosti

na koju se odnosi? Imamo dakle: Značenje jedne rečenice, značenje jednog sklopa rečenica, rečeničnost jedne rečenice i rečeničnost jednog sklopa rečenica. I ne na koncu: jezičnost jednog jezika – od čega to sve zavisi?

Ne treba zaboraviti ni još jednu Wittgensteinovu tvrdnju iz *Logische Untersuchungen*: “Einen Satz verstehen, heißt, eine Sprache verstehen. Eine Sprache verstehen, heißt, eine Technik beherrschen” (Wittgenstein, 1948/1960: 381). Za Wittgensteina je to značilo: znati pravila upotrebe riječi i rečenica u jednoj jezičnoj igri. Ali možemo to promatrati i s točke onog logičkog u jezičnoj igri i reći: tehnika koju treba svladati je tehnika unifikacije i granulacije jezičnih izraza i logičkih formi.

Nije li to isto kao govoriti o muzičnosti jednog muzičkog djela, o tome kako su njegovi dijelovi raspoređeni, drže li se na okupu jednim zakonom nizanjanja tonova i kreiraju li *jednu* tonsku cjelinu, bila ona harmonična ili disharmonična? Nije li tu u pitanju tonska unifikacija, simfonija koja ovdje zamjenjuje sinonimiju? Nije li to isto kao govoriti o likovnosti jednog crteža ili slike, o fotografičnosti fotografije. Ali mi govorimo o fotogeničnosti osobe: neka osoba je fotogenična, mada nije lijepa. Ovdje pravimo razliku između sadržaja fotografije, neke osobe ili nekog predmeta, i same forme fotografije, njene strukture, odnosa foto-elemenata. Osoba je fotogenična, fotografija je fotografična.

Neka umjetnička slika nije fotografična kao fotografija, ali je sklop/cjelina komponenti boje, linije, površine, perspektive, praznine, objekata i njihova rasporeda, sinteza koja joj daje svojstvo izvanrednog umjetničkog djela koje, primjerice, vjerno odslikava *jedan* prizor u realnosti mada ne pokazuje nešto lijepo (npr. Rembrandtova slika “Sat anatomije”).

Do sada je bilo riječi o logičnosti iskaza, iako se isto tako govori o logičnosti nekih radnji, nekih događaja, nekih postupaka, nekog procesa. No, što je prije svega logika iskaza? Ovdje želim reći nešto anarhično: logika iskaza ne tiče se izraza iskaza, nego misli koju on izražava, zapravo ona se nalazi u *odnosu* između dijelova pojmovnog sadržaja i taj je odnos ono što omogućuje da jedna cjelina, sastavljena od većeg broja izraza, izražava *jednu* misao za koju kažemo da je logična ili nelogična tvrdnja.

Misli isto tako imaju svoje dijelove. Da bi u logici *jedna misao* bila logična ili nelogična ona uvijek mora biti sastavljena od najmanje dva dijela: *ako* dijela i *onda* dijela. Misli u logici su uvijek složene od premise i zaključka, antecedensa i konsekvensa. Uz to treba ponovno nešto anticipirati: logičnost logike nekog iskaza omogućuje identičnost dijelova od kojih je komponirana misao koja se iskazom iskazuje. Pripadnost svih predikata jednog subjekta u isti rod, dakle: supstancijalna identičnost ili kognitivna sinonimija. Na što se onda kod iskaza uopće odnosi predikat “istinit” (iskaz): na jezični izraz ili na izraženu misao? Može li se to vlasništvo nad predikatom istinito otkriti iz samog iskaza, ili je potreban neki iskaz o tom iskazu u kojem bi se reklo o njemu je li istinit ili lažan?

Rekurzivno usklađivanje identiteta

Kognitivna sinonimija je rekurzivna logička funkcija sastavljena od onoga što je *zajedničko* i od onoga što je *isto*. Forma je ono zajedničko, a sadržaj je ono isto. Riječ/izraz je ono zajedničko, a pojam je ono isto. To je model logičke i jezične ekvivalencije, model ekvivalencije formalne i materijalne implikacije i model ekvivalencije svijeta i stvarnosti. Zbog toga se Davidson slijepo držao Tarskijeve konvencije T, odnosno jednoznačnog obostranog bikondicionala pri pokušaju davanja formalno zadovoljavajuće i materijalno adekvatne teorije istine za jedan prirodni jezik ili prirodne jezike uopće, premda je Tarski koristi isključivo za formalizirane jezike (jezik računa klasa) (Tarski, 1956).

Parafraza u logici međutim nije isto što i rekurzivna definicija: parafraza ponavlja sadržaj, ali ne i formu, ona jednu te istu misao ili jednu te istu logiku iskaza transformira u drugi izraz, kao npr. Tarskijev primjer inkluzije izraza (x_I) i (x_{III}) i negacije njihove inkluzije: “ $Ix_I x_{III}$ ” i “ $NIx_I x_{III}$ ” formuliran u parafrazi $((ng \wedge (in \wedge x_I) \wedge x_{III}))$ kojim se jedan logički odnos elemenata jezično pojavljuje na dva različita načina. Rekurzivna definicija međutim ponavlja i sadržaj i formu, samo što predikat “je istinit iskaz” (Fregeovo “činjenica da ___”, ili Wittgensteinov izraz “slučaj da ___”) stavlja u metajezik, u predikativni dio, kao u primjeru: “Iskaz ‘Snijeg je bijel’ je istinit ako i samo ako snijeg je bijel”.

Pogledajmo to sada sa stajališta razlike koju u ovom tekstu želim uvesti između logičke unifikacije koja funkcionira u sadržaju (misli, pojmovnom sadržaju) i semantičke unifikacije koja funkcionira u izrazu jedne misli, odnosno sa stajališta razlike između predikativne i atributivne veze preko koje se provodi homologizacija sadržaja i izraza s dvije strane znaka jednakosti. Već je bilo nabačeno da se u logičkom smislu identifikacija identičnosti identiteta ili homologizacija misaonog sadržaja zbiva po *predikativnoj/kognitivnoj sinonimiji* kojom se usklađuje misao/misao/pojmovni sadržaj, a u semantičkom smislu da se identifikacija identičnosti identiteta ili semantička unifikacija izraza obavlja po *homonimnoj predikaciji/atribuciji* kojom se usklađuje značenje/referencija/označeno.

Sada želim ovaj odnos inferencije i referencije dopuniti sljedećom karakterizacijom: semantička unifikacija izraza ide preko najvišeg roda do kojeg stiže logička unifikacija/homologizacija predikata, a semantička granulacija ide ispod najniže vrste do koje dostiže logička granulacija. To znači: *semantički maksimum i semantički minimum ne podudara se s logičkim maksimumom i logičkim minimumom*. To omogućuje jeziku da funkcionira u vanlogičkim, iracionalnim, metafizičkim, mitološkim, pjesničkim, konfesionalnim i profetičkim konstrukcijama.

Pokušajmo sada proširiti Tarskijevu konvenciju T tako da pokaže ovu dvojnost logičkih i semantičkih karakterizacija: (1) “Iskaz ‘Snijeg je oblik/vrsta padaline’ je istinit ako i samo ako snijeg je vrsta padaline”, (2) “Iskaz ‘Snijeg

je bijel' je istinit ako i samo ako snijeg je bijel". U iskazu (1) "A=A" pod uvjetom da je A=A, a u (2) "A=B" pod uvjetom da je A=B. U čemu je razlika? U (1) je veza supstancijalna, subjekt je identičan samome sebi, u (2) subjekt je parcijalno ili kvalitativno identičan samo s jednim svojim atributom. U (1) je veza generička i može se generički granulirati: "Snijeg je oblik/vrsta padaline koja se sastoji od mnoštva sitnih kristala leda". U (2) nije moguća generička granulacija jer se radi o atributu (realnom svojstvu), a ne o predikatu (logičkom svojstvu, misaonoj odredbi). Je li na isti način usklađen identitet ovih iskaza ili radi li se o istom stupnju identiteta u oba slučaja?

Unifikacija varijabli, kako logičkih tako i jezičnih, treba osigurati unutarnju identičnost identiteta (smisao), a to znači supstancijalno preslikavanje skupa SVIJET {S} i skupa JEZIK {J}. U rekurzivnom usklađivanju identičnosti identiteta kognitivna sinonimija i lingvistička sinonimija sudjeluju na povezivanju *usklađivanja inferencije* (logičkog identiteta, istovjetnosti, identičnosti pojmovnog sadržaja, supstancijalnog identiteta) i *usklađivanja referencije* (jezičkog identiteta, kvalitativnog i kvantitativnog identiteta, jednakosti i sličnosti, identičnosti značenja riječi i označenih objekata, znaka i označenog). Jedino na taj način, slaganjem sila koje imaju ove dvije komponente, identifikacija i reprezentacija, moguće je usklađivanje i prilagođavanje "istini" na koju se cilja: identičnosti (istovjetnosti, jednakosti i sličnosti) elemenata u ontološkoj strukturi bića.

Zaključak

Središnja tema ovog rada moglo je biti razmatranje Carnapove tvrdnje: "Biti znači biti element sistema" (Carnap, 1956: 213), ili Quineove tvrdnje: "Biti znači biti vrijednost varijable" (Quine, 1980: 15), ili Wittgensteinove tvrdnje: "Razumjeti jedan iskaz znači razumjeti jedan jezik...". Ovo se razmatranje, međutim, odmah izokrenulo u pitanje o konstanti i varijabli, o rigidnosti konstante i *fuzzy* svojstvima varijable. Može li se Quineov dijagram čitati kao "Biti (entitet) znači biti *fuzzy* vrijednost varijable?" Analitička se filozofija proslavila stavljanjem i skidanjem navodnih znakova na trivijalnim iskazima "Tarzan voli Jane" i "Jane voli Tarzana" (TvJ & JvT) tražeći u džungli relacija i klasa relacija između singularnih i generalnih termina (predikata) mjesto za istinosni predikat.

Međutim, u iskazu "Tarzan je kralj životinja", vlastito ime je rigidni označitelj, dok je predikativni dio logička struktura predikata različite općenitosti. Pojam "kralj životinja" granulira se u podređene pojmove: "kralj kopnenih životinja", "kralj vodenih životinja", "kralj dvonožnih životinja", "kralj četvoronožnih životinja", "kralj reptila", ... sve do posljednje vrste i podvrste bića koja su obuhvaćena pojmom životinja. U iskazu "Tarzan je kralj džungle" pojam "kralj životinja" je implicitno sadržan u pojmu "kralj džungle", obuhvaćen i unificiran u logičkom prostoru kao logička općenitost

određenog ranga. Pogledajmo iskaz “Snijeg je bijel”: imenica “snijeg” je rigidni označitelj, dok predikativni dio nije moguće granulirati u istoj vrsti, odnosno morala bi se pronaći usporedba u drugoj vrsti: kao neki drugi bijeli objekt (“kao mlijeko”).

Predikativni dio iskaza ili kontekst logičke varijable je *kompresa logičkih općenitosti* koja se može granulirati spuštanjem odozgo prema dolje, kako je davno Platon (*Sofist*) tvrdio da treba krenuti od najviše postavljenog roda i silaziti dijeljenjem svakog oblika na dva oblika do posljednje vrste koja se više ne može dijeliti. Aristotel je tu posljednju vrstu imenovao kao *eshaton eidos* ili kao *eshata ousia*, a Porfirije kao *eidikotaton eidos*.

Kontekst ima različite razine općenitosti: logičke, ontološke i semantičke. *Logička granulacija* pojma “životinja” i semantička granulacija lingvističke varijable “životinja” ne poklapaju se jer unutar prvog djeluje *predikativna homologizacija* čija se nadležnost proteže samo od najvišeg roda do posljednje ili najniže postavljene vrste, dok je unutar druge na djelu *atributivna diferencija* koja ide iznad najvišeg roda i niže od posljednje vrste ka granulaciji slučajnog svojstva (*symbebekos*).

Logička unifikacija varijabli, jedan postupak koji u monotonijskoj logici osigurava identitet i sinonimnu ili kognitivnu pripadnost svih relata s dvije strane znaka identiteta postupkom generičke homologizacije ili supstancijalne integracije predikata (dovoljna za logički pojam istine koji stoji na generičkoj vezi predikativnih dijelova sadržaja), ima nasuprot sebi *semantičku granulaciju varijabli* (tzv. *Computing with Words*), jedan postupak koji je naročito došao do izraza u *fuzzy* logici koji služi za usklađivanje identiteta u nepreciznim situacijama ili kontekstima i koji stoji na atributivnoj diferencijaciji ili distribuciji značenja dijelova izraza za sadržaj koja se kreće između minimalne i maksimalne pripadnosti jednom subjektu.

Na kraju: Tko je ubio Josefa K.? Jedan? Netko? Svi? Isti kontekst koji je ubio i K.-a? Kontekst koji je ubio “prvog prokurista jedne velike banke”? *Fuzzy* logika nepreciznog svijeta? Kontekst koji je ubio “soboslikara”? Njegova rigidna logika? Njegove reakcije izazvane nepreciznim kontekstom *Workshopa* u kojem se probudio na 30. rođendan? Semantika nepostojećih stanja stvari u kojoj se probudio tražeći za nju adekvatnu logiku? Logika ili semantika ili nevidljiva ontologija? Vizualna ili intelektualna kultura, vizualni ili intelektualni mentalitet, vizualna ili intelektualna stanja stvari i procesi? Nepostojeća stanja stvari, nebiće koje se pojavljuje kao ono drugo bića? Represivni kontekst fizičkih stimulacija koje su mu pokrenule percepciju i stvorile psihonominalističku mrežu asocijacija?

Filozofija i umjetnost, znanost i religija moraju potražiti odgovor na takva pitanja u *ontologiji nepreciznog svijeta*, koja ima svoju logiku i semantiku kao što ih ima i *ontologija preciznog svijeta* koji postoji samo u transcendentno-matematičkim ili teorijskim konstrukcijama koje omogućuje kruta logika i kruta semantika.

Bibliografija

- Aristotelis Opera* (1960): ed. Academia Regia Borussica. Volumen Primum. Berolini. Ex Recensione Immanuelis Bekkeri. Editio Altera.
- Carnap, Rudolf (1956): *Meaning and Necessity*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Davidson, Donald (1970): "Semantics for Natural Languages". U: Davidson, D. (2001): *Inquiries Into Truth and Interpretation*. Oxford: Oxford University Press.
- (1977): "Reality Without Reference". U: Davidson, D. (2001): *Inquiries Into Truth and Interpretation*. Oxford: Oxford University Press.
- (1974): "On the Very Idea of a Conceptual Scheme". U: Davidson, D. (2001): *Inquiries Into Truth and Interpretation*. Oxford: Oxford University Press.
- (2001a): *Subjective, Intersubjective, Objective*. Oxford: Clarendon Press.
- Frege, Gottlob (1918): "Über Sinn und Bedeutung". U: G. Frege (1962): *Funktion, Begriff, Bedeutung*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- (1923): "Gedankengefüge". U: G. Frege (1960): *Logische Untersuchungen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- (1964): *Begriffsschrift und andere Aufsätze*. Zweite Auflage. Mit E. Husserls und H. Scholz Anmerkungen. Herausgegeben von Ignacio Angelelli. Georg Olms. Hildesheim.
- (1897): "Logik". U: G. Frege (1986): *Logik und Sprachphilosophie*. Felix Meiner Verlag. Hamburg.
- Ibrulj, Nijaz (1999): *Filozofija logike*. Sarajevo: Sarajevo – Publishing.
- (2004): *Holizam identiteta*. Pismo, Sarajevo.
- Kafka, Franz (1925/1979): *Proces*. Preveo Zlatko Crnković. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Kripke, Saul (1972): *Naming and Necessity*. Oxford: Clarendon Press.
- Quine, Willard Van Orman (1960): *Word and Object*. Cambridge, Massachusetts and London: MIT Press.
- (1961): *From a Logical Point of View*. New York: Harper.
- (1970): *Philosophy of Logic*. New York: Prentice-Hall.
- (1980): *From a Logical Point of View*. Second Edition. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.
- Searle, John R. (1980): "Minds, Brains, and Programs". U: Haugeland, John, ed. (1988): *Mind Design*. Cambridge, Massachusetts and London: MIT Press.
- Tarski, Alfred (1956): "The Concept of Truth in Formalized Languages". U: Tarski, A. (1956): *Logic, Semantics, Metamathematics*. Oxford University Press, London.
- Wittgenstein, Ludwig (1922): *Tractatus logico-philosophicus*. U: Wittgenstein, L. (1960): *Schriften*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- (1948): *Logische Untersuchungen*. U: Wittgenstein, L. (1960): *Schriften*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Zadeh, Lotfy A. (1976): *Fuzzy Sets and their Application to Cognitive and Decision Processes*. New York: Academic Press.

**The Adjustment Of Identity:
Inquiries into Logic and Semantics of an Uncertain World**

NIJAZ IBRULJ

ABSTRACT: In this article I present some characteristics of logics and semantics of an uncertain world. I confront two-valued and fuzzy logic. I use Kafka's novel *Process* as an example, which is designed as an uncertain context with words which are rigid designators without rigid meaning. That produces an uncertain world of logical and semantical relations. In presentation of problems I introduce basic concepts of Frege's, Wittgenstein's, Tarsky's, Searle's, Quine's and Davidson's philosophy of language. I differ the logical and semantical identification of identity. I differ reference and inference, or representation and identification as two components which are fundamental for the identification of identity. I found this difference on the role of logical unification and granulation of predicates in the structure of thought and semantical unification and granulation of attributes in the structure of statements and their relation to ontology of context. Through the confrontation of the logical and semantical unification and granulation I find that the limits of logic are not also the limits of language. The semantical unification goes over the highest genre and below the lowest species. That enables the extra-logical, non-scientific, con-fessional, pro-phetic, artistic, and ordinary use of language.

KEY WORDS: Identity, meaning, semantics of uncertain world, fuzzy logic, Kafka.
